Türk Tarihinde Lider ve Liderlik Anla

Editör
Prof. Dr. Ali Arslan

KİTABEVİ • 569

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Araştırma Merkezi ile

KİTABEVİ
Ortak Yayınıdır.

Kapak
Minyatür / Onur Sönmez

Dizgi/İç Düzen
Hülya Aşkın

Baskı
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No:8
Topkapı - İstanbul
Sertifika No: 12107

Cilt
Zafer Ciltevi

1. Baskı, 600 Adet
İstanbul, 2014

ISBN 978-605-4907-22-9

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 0107-34-007408

Online Satış
wwww.kitabevi.com.tr

KİTABEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 46/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel:(0212) 512 43 28 - 511 21 43 • Faks:(0212) 513 77 26

TÜRK TARİHİNDE
LİDER VE LİDERLİK ANLAYIŞI

Editör
PROF. DR. ALİ ARSLAN

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

Takdim • VII

BİRİNCİ BÖLÜM

İslâm Öncesi Türk Hükümdârlarında (Liderlerinde) Adalet Anlayışı
Fatma Aysel Dıngıl • 3

Arkeolojik Bulgular Üzerinden Türk Hükümdarının Kutsal Eşyaları
Gözde Sazak • 13

Haçlılara Karşı Mücadelenin Önde Gelen Liderlerinden Nûreddin Mahmud b. Zengî (1146-1174)
Ebru Altan • 33

İKİNCİ BÖLÜM

II. Abdülhamid'in Sava Paşa'yı Girit Valisi Olarak Ataması
Cemal Atabaş • 47

Siyasi Bir Lider Olarak Süleymaniyeli Şeyh Ahmed Efendi
Muharrem Varol • 65

1863'ten Günümüze Türkiye Ermenilerinde Liderlik Sorunu: Rûhânî-Sivil Çatışmaları
Ramazan Erhan Güllü • 77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Atatürk Düşüncesinde Ekip Ruhu'nun Önemi
Cezmi Eraslan • 99

Kâzım Karabekir ve Liderlik
Muhammet Erat • 107

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve Orgeneral Cemal Gürsel'in Liderliği
İsmet Üzen • 117

Dördüncü BÖLÜM

Bir Lider Olarak İsa Yusuf Alptekin
Ömer Kul • 133

Kazakistan Bağımsızlık Tarihinin Dönüm Noktalarını Oluşturan Liderler: Kenesarı Han, Mustafa Çokay Ve Nursultan Nazarbayev
Abdulvahap Kara • 143

Liderlik ve Spor
Bilge Donuk • 153

Takdim

Lider, mensup olduğu topluma yarar sağlamak için sorumluluk duyan ve bu sorumluluğu sezgi, zekâ ve bilgisine dayanarak yerine getiren kişidir. Lider, elindeki gücü kullanarak toplumu yönlendirir, çevresini etkiler. Edindiği tüm bilgileri aklında harmanlayarak topluma sunar. Aynı zamanda sahip olduğu özellikleri çevresindeki insanlara da aktarmak için her zaman bir rol modeldir. Tarihte lider tanımı ise, zor zamanlarda, vatan ve millet için, milletin manevî değerleri ile binlerce insanı peşinden sürükleyen kişi anlamına gelir. "Tarih Boyunca Lider ve Liderlik" konusunda da tarihin seyrini değiştirmiş liderler aklımıza gelmektedir. Bu eserde Türk tarihinin sayısız liderlerinin her birini anlatmak mümkün olmamıştır, ancak kadim Türk tarihinin en eski devirlerinden başlayarak günümüze kadar olan süreçte öne çıkmış liderler ve özellikleri anlatılmıştır.

Eser dört bölümden oluşmaktadır; ilk bölümde liderlik anlayışının İslâm öncesi ve Ortaçağ devirlerindeki akisleri anlatılmıştır. İlk yazıda Fatma Aysel Dıngıl, "İslam Öncesi Türk Hükümdarlarında (Liderlerinde) Adalet Anlayışı" başlığı ile İslâmiyet öncesinde yaşamış liderlerin sahip olduğu özellikleri ve bu özelliklerin Türk kültür hayatında nasıl yer bulduğunu örneklerle anlatmıştır. İkinci yazıda ise Gözde Sazak, İslâm öncesi Türk hükümdarlarının arkeolojik bulgular üzerinden liderlik vasıflarını değerlendirmiştir. İlk bölümün son yazısında ise Ebru Altan, Ortaçağ Türk tarihinin en önemli merhalelerinden biri olan Haçlılara karşı mücadelede öne çıkan Nureddin Mahmud bin Zengî'nin liderliğini incelemiştir.

İkinci bölümde daha çok yakınçağın önemli olaylarında aktif rol almış bazı isimler incelenmiştir. İlk yazıda Cemal Atabaş, "II. Abdülhamit'in Sava Paşa'yı Girit Valisi Olarak Ataması" başlığı ile Sava Paşa'nın liderlik özellikleri üzerin-

Bir Lider Olarak İsa Yusuf Alptekin (1901-17 Aralık 1995)

Ömer KUL

İsa Yusuf Alptekin, 1901'de Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrine bağlı Yenih sar kazasında dünyaya geldi[1]. Babası Yusuf Bey, Yenihisar Saylık köyünden Kı sım Hacı Muhammed Ali'nin oğludur. Annesi Ayşe Hanım ise Yenihisar'a ba 1ı Yeniösten köyünden Hasan isimli bir zatın kızıdır. İsa Bey, ailenin hayatta k lan üç çocuğundan en küçüğüdür. Tahsil hayatı Çin okulu, okuduğu birk medrese ve Meşreb Meclisi ile sınırlıdır. Onu görevli gittiği Batı Türkistan'da tecrübeleri yetiştirmiş ve kararlı bir lider haline getirmiştir. Çin mektebin okuduğu yıllarda çalışma hayatına da adım atmıştır. Toprak vergisinin topla ması sırasında vergi memurlarına yardımcı olma, 1923 yılında Yenihisar'a ka makam olarak gelen Çin De-li'ye Türkçe öğretme ve bu iş sırasında yabancıl arasındaki anlaşmazlıklara bakan haricî irtibat memurluğu görevini yapmıştı Aynı yıl Fatma Hanım ile evlenmiştir.

İsa Yusuf Bey, Endican ve Taşkent'te üçer yıl olmak üzere altı sene Batı Tü kistan'da kalmıştır. Batı Türkistan'da Rusları ve komünizmi tanımış, burada b lunan Doğu Türkistanlı milliyetçilerle görüşmüş ve işbirliği yollarını aramıştı Burada görevli olduğu yıllarda Özbek Türklerinin millî şairi Çolpan ile yaptı yarı gizli denilebilecek görüşmelerinde Onun: *"İsa Bey, ne çektiysek adamsızlıkt*

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dı kulomer@hotmail.com

1 Bu çalışma Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisine yazılan *"İsa Yusuf Alptekin"* maddesinden esinlen rek ilaveleriyle yeniden kaleme alınmıştır.

Bir Lider Olarak İsa Yusuf Alptekin (1901-17 Aralık 1995)

Ömer Kı

İsa Yusuf Alptekin, 1901'de Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrine bağlı Yeni sar kazasında dünyaya geldi[1]. Babası Yusuf Bey, Yenihisar Saylık köyünden l sım Hacı Muhammed Ali'nin oğludur. Annesi Ayşe Hanım ise Yenihisar'a b lı Yeniösten köyünden Hasan isimli bir zatın kızıdır. İsa Bey, ailenin hayatta lan üç çocuğundan en küçüğüdür. Tahsil hayatı Çin okulu, okuduğu birl medrese ve Meşreb Meclisi ile sınırlıdır. Onu görevli gittiği Batı Türkistan'd tecrübeleri yetiştirmiş ve kararlı bir lider haline getirmiştir. Çin mektebir okuduğu yıllarda çalışma hayatına da adım atmıştır. Toprak vergisinin toplması sırasında vergi memurlarına yardımcı olma, 1923 yılında Yenihisar'a k makam olarak gelen Çin De-li'ye Türkçe öğretme ve bu iş sırasında yabancı arasındaki anlaşmazlıklara bakan haricî irtibat memurluğu görevini yapmış Aynı yıl Fatma Hanım ile evlenmiştir.

İsa Yusuf Bey, Endican ve Taşkent'te üçer yıl olmak üzere altı sene Batı T kistan'da kalmıştır. Batı Türkistan'da Rusları ve komünizmi tanımış, burada l lunan Doğu Türkistanlı milliyetçilerle görüşmüş ve işbirliği yollarını aramış Burada görevli olduğu yıllarda Özbek Türklerinin millî şairi Çolpan ile yap yarı gizli denilebilecek görüşmelerinde Onun: *"İsa Bey, ne çektiysek adamsızlık*

---

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim I kulomer@hotmail.com

1 Bu çalışma Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisine yazılan *"İsa Yusuf Alptekin"* maddesinden esinl rek ilaveleriyle yeniden kaleme alınmıştır.

çektik. Gerek bizim gerekse sizin için yapılacak tek şey, her şeyden anlayacak adam yetiştirmek; Türkiye'ye, Almanya'ya çok miktarda talebe göndermek lazım" sözlerinden etkilenmiştir.

İsa Yusuf Bey, 1931'de Hoca Niyaz Hacı tarafından başlatılan istiklal hareketi üzerine Çin yetkilileri ile temasa geçmiş, Doğu Türkistan'daki Çinli idarecilerin halka yaptığı zulümlerin önlenmesini, aksi takdirde hareketin yayılacağını ve bölgede Rus işgalinin söz konusu olacağını bıkıp usanmadan anlatmıştır. Nitekim 1931'deki bağımsızlık girişimi Doğu Türkistanlı Müslümanları, endişe ettikleri bu tehditle yüz yüze bırakmıştır. Çin, ancak komünist Rusya'nın desteği ile bu girişimi bastırabilmiş ve 1934-1937 arasında ardı ardına yaşanan kıyamlardan sonra Doğu Türkistan, fiilen Sovyet hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Sovyet cumhuriyetlerinde yaşanan işkence ve eziyetlere Doğu Türkistanlılar da maruz kalmıştır.

İsa Yusuf Bey, konsolos Çin De-li'nin görevden alınması üzerine 2 Haziran 1932'de Pekin'e gelmiştir. Pekin'de 1933'te "*Doğu Türkistanlı Vatandaşlar Cemiyeti*"ni kurmuş ve "*Çinî Türkistan Avazı*" isimli mecmuayı çıkartmıştır. 18 Eylül 1936'da Çin Millet Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1938'de Japon-Çin anlaşmazlığı konusunda İslam dünyasını bilgilendirmek üzere görevlendirilmiş, Lübnan, İran, Afganistan ve Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ziyaret ettiği ülkelerde pek çok devlet lideri, siyasetçi, yazar, akademisyen ve en önemlisi de Doğu Türkistan'dan göç etmiş kişilerle görüşmüştür.

Çinlilerin baskıları sonucu 21 Eylül 1944'te Alihan Töre liderliğinde İli (Gulca)'de ayaklanma başlamış ve 12 Kasım 1944'te "*Şarkî Türkistan Cumhuriyeti*" adlı bir devlet kurulmuştur. Çin Devlet Başkanı Çan Kay-şek ayaklanmayı bastırmak için uzlaşma yolları aramış ve İli'den gelen bir heyetle görüşmeleri için Mesut Sabri Baykozi, Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Bey'in Urumçi'ye gitmelerine izin verilmiştir. Görüşmeler sonucu 2 Ocak 1946'da General Can Ci-cung başkanlığında Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Bey'in de aralarında bulunduğu bir *Karma Hükümet* kurulmuştur.

İsa Yusuf Bey, 1946'da Urumçi'de "*Üç Prensip Gençler Teşkilatı*"nın Doğu Türkistan şubesini açmış, "*Altay Neşriyat Evi*"ni kurarak "*Erk*" gazetesini çıkarmaya başlamış ve halkın iştirak ettiği haftalık toplantılar tertip etmiştir. 1947 senesinde kurulan Dr. Mesut Sabri Baykozi hükümetinde genel sekreterlik vazifesini üstlenmiştir. Bir yıldan daha fazla kaldığı bu görevi esnasında milliyetçi, anti-emperyalist ve anti-komünist politikaları yüzünden Rusya ile Çin'in tepkisini çekmiştir. 17 Temmuz 1948'de, Rus aleyhtarı politikaları gerekçesiyle hükümet azledilmiştir. Bu sırada Kızıl Çin tehlikesi de had safhaya ulaşmıştır.

İsa Yusuf Bey ve arkadaşları uzun müzakereler sonucu, güçlerinin Kız Çin kuvvetlerine karşı koymak için yeterli olmadığı kanaatine vararak hicret k rarı almışlar ve 21 Ekim 1949'da yüzlerce kişi ile Doğu Türkistan'dan ayrılmı lardır. 20 Aralık 1949'da Ladak'a ve oradan da Keşmir'in başşehri Şrinagar'a h reket etmişlerdir. İsa Yusuf Bey ve Mehmet Emin Buğra, Tibet üzerinden Hi distan'a ulaşmaya çalışan Kazak Türklerine de yardım ellerini uzatmışlardır. İs Yusuf Bey, kafilelerin sığınma izinlerini alabilmek için sırasıyla Hindistan, Si udi Arabistan ve Mısır'a gitmiş fakat bir netice alamayınca 6 Ocak 1952'de Tü kiye'ye hareket etmiştir. Aynı tarihlerde Mehmet Emin Buğra da Türkiye'ye ge miştir. Türkiye'de bir taraftan yaptıkları ziyaretler diğer taraftan da basın yolu la davalarını canlı tutma gayretleri neticesinde Bakanlar Kurulu, 13 Mart 19 tarihinde 1850 Doğu Türkistanlının iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye yerleşm lerine karar vermiştir. 1952 yılı sonundan itibaren Doğu Türkistanlılar Türk ye'ye yerleşmeye başlamışlardır. İsa Yusuf Bey ise ailesiyle birlikte Hazira 1954'te Türkiye'ye yerleşmiş ve 4 Aralık 1957'de de Türk vatandaşlığına kab edilmiştir.

1949-1954 yılları arasında tahammül edilemeyecek derecede zor şartlar içi de geçen beş yıldan sonra, Türkiye'ye yerleşen Doğu Türkistanlılar ve İsa Yusu Alptekin bir nebze de olsa huzura kavuşmuşlardır. Alptekin, davasını anlatma üzere 1970'e kadar üç defa dünya seyahatine çıkmış ve birçok memleket dola mıştır. Başta Asya-Afrika Konferansı, Dünya İslam Birliği ve Dünya İsla Kongresi olmak üzere pek çok uluslararası konferanslara iştirak etmiş ve pe çok devlet büyüğü ile görüşmüştür.

1960'da *Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti* kurulmuştur. Mehmet Emi Buğra'nın 14 Haziran 1965'te vefatından sonra cemiyetin başkanlığına İsa Yusu Alptekin getirilmiştir. Alptekin, 1978 yılında geçirdiği bir trafik kazası neticesi de uzun süre hastanede kalmış ve gözleri tedrici olarak acizleşmiştir. Bunu üzerine cemiyetin faal başkanlığından ayrılmıştır. 1984 yılında Türkçe, Arapç İngilizce olmak üzere *Doğu Türkistan'ın Sesi* isimli mecmuayı yayınlamaya ba lamıştır. 1978 yılında kurulmasını tamamladığı fakat rahatsızlığı sebebiyle hi met edemediği Doğu Türkistan Vakfı, 1986'da merhum Rıza Bekin tarafında yeniden ihya edilmiştir.

İsa Yusuf Alptekin, diğer Türkistanlı liderlerden farklı olarak diplomat yö nü ağır basan bir şahsiyettir. Meselelerin şiddetten ziyade aklı-selim ve uzu vadeli çalışmalarla halledileceğine inanmaktadır. Her gittiği yerde Müslüma Türk talebelerle ilgilenmesi, cemiyetler kurup, gazete ve dergi yayınlaması eği tim ve kültüre verdiği önemi göstermektedir. Gençlik yıllarında başlayan mü cadele hayatı hicretler, eziyetler, türlü sıkıntılarla sürmesine rağmen hürriye

aşkı bir asra yaklaşan ömrünün son günlerinde dahi canlılığını korumuştur. Bu mücadelesi sırasında çocuklarını da: *"Bir Doğu Türkistanlı olarak Doğu Türkistan davası, bir Türk olarak Türklük davası, bir Müslüman olarak İslam davası ve bir insan olarak insanlık davası için hizmet edin"* telkinleriyle yetiştirme gayretinde olmuştur. Doğu Türkistan'ın bir müstemleke olarak kalmasını hazmedemeyen Alptekin'in hayatındaki en büyük tesellisinin ise Batı Türkistan'ın bağımsızlığına kavuştuğunu görmek olmuştur. Yaşamış olduğu bütün olumsuzluklara rağmen hiçbir zaman Doğu Türkistan'ın bağımsızlığına olan inancını kaybetmemiştir.

Eserleri; **Doğu Türkistan İnsanlıktan Yardım İstiyor,** Otağ Mat., İstanbul 1971, **Doğu Türkistan Davası** (Marifet yay., İstanbul 1981), **Unutulan Vatan Doğu Türkistan** (Seha yay., İstanbul 1992), **Esir Doğu Türkistan İçin, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları** (Drl., M. Ali Taşçı, İstanbul 1985), "Temir parda arqasındağı Şarqî Türkistan", **Millî Türkistan,** S. LXXIV, Münih 1951, s. 23-27, **Esir Doğu Türkistan İçin-1, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları,** (Yay. Haz., Ömer Kul), Berikan yay. Ankara2010. **Esir Doğu Türkistan için-2, İsa Yusuf Alptekin'i Mücadele Hatıraları (1901-1949)** (Yay. Haz. Ömer Kul, Berikan yay., Akara 2009), **Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi**, Doğu Türkistan Vakfı Neşriyat Merkezi Yay., İstanbul 1986 vd.

EKLER

İsa Yusuf Alptekin ve üç oğlu (Arslan, Erkin ve Ilgar Alptekinler) anneleri Fatma Hanımla

İsa Yusuf Alptekin (1926)

İsa Yusuf Alptekin, 1939'da Hindistan'ı ziyaretinde Keşmir'deki Doğu Türkistanlılar ile

İsa Yusuf Alptekin, Türkiye'ye geldiğinde Milliyetçiler Derneği (Ankara) tarafından karşılanması (1952)

İsa Yusuf Alptekin, 1961'de Hindistan'da Asya-Afrika Konferansı'nda komisyon toplantısında M. Emin Buğra ve diğer delegeler ile

İsa Yusuf Alptekin, 1994'te Konya Selçuk Üniversitesi, Fahri Doktora merasimde

Turgut Altınok tarafından açılan fakat daha sonra Çin baskısı ile tabelası kaldırılan ağaçlandırma alanı

www.kitabevi.com.tr
online satış

ISBN 978-605-4907-22-9

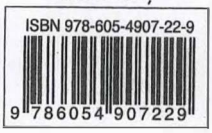

KİTABEVİ